

Düz 80 il əvvəl – 1941-ci il iyunun 22-də faşist Almaniyası SSRİ-yə hücum etdi, bununla da Böyük Vətən müharibəsi başlandı. Bu müharibə ümumxalq xarakteri daşıyırdı və Sovet İttifaqında yaşayan bütün xalqlar, o cümlədən də azərbaycanlılar o zaman ümumi Vətən sayılan SSRİ-nin müdafiəsinə qalxdılar.

Azərbaycan xalqı İkinci Dünya müharibəsində həm döyüş meydanlarında, həm də arxa cəbhədə əsl şücaət və özmarlıq göstərmişdir. Müharibə başlananda qısa müddət ərzində respublikada 87 qırıcı batalyon, 1124 özünümüdafə dəstəsi təşkil edilmişdir. 1941-1945-ci illərdə 600 mindən çox oğlan və qız buradan cəbhəyə yollanmışdır.

İkinci Dünya müharibəsi səhiyyə işçiləri üçün də çox ciddi sınaq olmuşdur. Almaniyanın qəfil hücumunun ilk dövrlərində sovet qoşunlarının geriyyə çəkilməsi hərbi-tibbi xidməti ağır vəziyyətə salmışdır. Çünki bir tərəfdən tibb işçiləri çatışmırdı, digər tərəfdən isə düşmənin aviasiyası tibb ocaqlarını sıradan çıxarırdı, nəticədə, tibb əmlakı ehtiyatları məhv edilirdi. Yaralıları və xəstələri ağır bir şəraitdə müalicə etmək lazım gəlirdi. II Dünya müharibəsi illərində ordunun tibb xidmətinə və ölkənin səhiyyə orqanlarına bütün xalq kömək edirdi. Müharibənin axırlarında ölkədə təqribən 500 min nəfər donör var idi. Arxa cəbhədəki təxliyə xəstəxanalarında, şəhər və kəndlərin, xüsusən düşmən ordusunun basqılarından zərər çəkmiş yerlərin əhalisi arasında 200 min nəfərdən çox sanitariya işçisi çalışırdı. Ağır müharibə illərində sovet səhiyyəsi öz fəaliyyətini zəiflətmədi, hətta daha artıq göstərməyə başladı.

1941-ci ildə müharibə başlananda ön və arxa cəbhənin tibb işçiləri silahlı qüvvələrin yüksək döyüş hazırlığını təmin etmək üçün mühüm işlər gördülər. Sovet səhiyyəsi və tibbi müharibə illərində yaralıların 90 faizindən çoxunun yenidən ordu sıralarına qayıtmasını təmin etdi. Müharibə sovet Azərbaycanının səhiyyəsi və tibb elmi qarşısında da çox məsul vəzifələr qoymuşdu. Mühüm problemlərdən biri ön və arxa cəbhənin ehtiyaclarını ödəmək üçün səhiyyə orqanlarının, müəssisələrin, həmçinin ali və orta tibb məktəblərinin, elmi-tədqiqat institutlarının fəaliyyətini yenidən qurmaq idi.

Bu yazıda biz öz fəaliyyətini müharibənin tələblərinə uyğunlaşdıraraq Azərbaycan Tibb İnstitutunun gördüyü işlərdən danışmaq istəyirik. İnstitutun professor-müəllim kollektivi, yardımçı heyəti və tələbələrini tərəfindən müharibə şəraitində mürəkkəb, çoxcəhətli məsələlər müvəffəqiyyətlə həllini tapdı. 1922-ci ildə ilk buraxılışından II Dünya müharibəsinin sonunaqədər Azərbaycan Tibb İnstitutu 5825 həkim yetirmişdir. Bunlar-

dan 3813 həkim (65,4 faiz) müharibə başlananaqədər hazırlanmışdır. Onlardan çoxu sonralar Sovet Ordusu sıralarında xidmət etmiş və respublikanın bir çox hospitallarında işləmişdir. Müharibənin ilk günlərində isə institut 680 həkim hazırlamışdı, onların əksəriyyəti cəbhəyə göndərilmiş və orada Sovet Ordusunun tibb bölmələri tərkibində işğalçılara qarşı vuruşmuşdu. İnstitutun yetirmələri – Rüstəmbəyova, Abdullayev, İbrahimov, Baxışov və başqaları – könüllü olaraq partizan dəstələrinin tibb hissələrində də çalışmışdılar. Həmin illərdə bu ali məktəbin professor-müəllim heyəti və əməkdaşları, o cümlədən professorlardan B.Mahmudbəyov, H.Bün-yatov, X.Hacıyev, A.Tahirov,

rübəsi respublikanın hospitallarında keçirilirdi. Bu iş onların praktik vərdişlər əldə etmələrinə xeyli kömək göstərirdi. Mü-

bir sıra xəstələrdə Sibir xorası-nın ədəbiyyatda təsvir edilmiş formasını aşkar etmişdir. Bu iş həmçinin xəstəliyin yayılması-

qatları yerinə yetirirdilər. Biokimya kafedrası isə hospitallarda müvafiq biokimyəvi tədqiqatlar aparırdı. Əczaçılıq fakül-

Böyük Vətən müharibəsində Azərbaycan tibb işçilərinin fəaliyyəti

Q.Səlimxanov, H.İsazadə, dosentlərdən C.Axundov, M.Qarayev və başqaları ön cəbhədə, ordu və korpuslarda, həmçinin hospitalarda baş mütəxəssis kimi gecə-gündüz işləyir, yüzlərlə yaralı əsgərə tibbi yardım göstərirdilər.

Müharibə şəraiti Tibb İnstitutu alimlərindən yeni problemlərin həllini tələb edirdi. Pro-

haribənin ikinci yarısında institutun maddi-texniki bazası nisbətən yaxşılaşdı, bəzi binalar isə hərbi təşkilatlar tərəfindən qaytarıldı.

Müharibə şəraiti Tibb İnstitutu alimlərindən yeni problemlərin həllini tələb edirdi. Pro-

haribənin ikinci yarısında institutun maddi-texniki bazası nisbətən yaxşılaşdı, bəzi binalar isə hərbi təşkilatlar tərəfindən qaytarıldı. Müharibə şəraiti Tibb İnstitutunda 52 dissertasiya müdafiə edilmişdir ki, bunlardan da bir çoxu müharibə dövrü üçün böyük əhəmiyyətə malik idi.

Müharibə şəraitində Tibb İnstitutu respublika səhiyyəsinə çox böyük yardım göstərirdi. Birinci növbədə hospitalların fasiləsiz işləməsinə təmin edirdi. Bununla yanaşı, bu ali məktəb respublika əhalisinə və SSRİ-nin zəbt olunmuş ərazilərində buraya müvəqqəti evakuasiya edilmiş insanlara tibbi xidmət göstərirdi, eyni zamanda, Azərbaycanca keçməklə dəniz yolu ilə Şərqi və dəniz yolu ilə Gürcüstan və Ermənistan köçürülən, öz ərazisi işğaldan azad olunduqdan sonra geri reevakuasiya olunan insanlara tibbi yardım göstərilməsində fəal rol oynayırdı. Belə böyük insan axını olan ərazidə epidemioloji əmin-amanlığı qoruyub saxlamaq çox vacib məsələ idi. Respublikada bu işə təşkilati rəhbərliyi Patoloji anatomiya kafedrasının professorları İ.Şirokoqorov və D.Hüseynov etmişdilər.

Tibb İnstitutunun yüksək ixtisaslı əməkdaşları respublika üzrə hərbi-tibbi problemlərə həsr edilmiş elmi-praktik konfransların təşəbbüsçüləri və təşkilatçıları idilər. Ali məktəbin elmi-pedaqoji kollektivi hərbi komissarlıq tərəfindən aparılan hərbi-tibbi və psixiatrik ekspertizaların təşkilində və aparılmasında əsas rol oynayırdılar.

ATİ-nin alimləri mütəmadi olaraq Dağıstanda yerləşən hospitalara məsləhətlər vermək üçün ezam edilirdilər. Nəzəri kafedraların əməkdaşları hərbi-tibbi işlərdə də fəallıq göstərirdilər. Belə ki, Ümumi gigiyena və Fizika kafedraları Xəzər Hərbi Donanmasının tapşırığı ilə eksperimental-laborator təd-

qəsinin əməkdaşları müharibənin başlanmasının ilk aylarından dərman vasitələrinin istehsalını təşkil etmişdilər. Azərbaycanın və digər respublikaların tibb müəssisələri əsasən bizim yerli xammaldan alınmış kimya-əczaçılıq, bakteriya preparatları, dezinfeksiya vasitələri və konservləşdirilmiş qan ilə təmin olunmağa başlamışdılar. Pediatriya kafedrasının əməkdaşları düşmənlər tərəfindən zəbt edilmiş ərazilərdən evakuasiya olunan uşaqlara limanlarda tibbi xidmət göstərirdi.

Hospitalların fəaliyyətində tələbələrin rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Onlar universitetdə oxumaqla yanaşı, yaralıların və xəstələrin müalicəsində fəal iştirak edirdilər: I-II kursların tələbələri sanitariya, III-IV kursların tələbələri tibb bacısı və tibb qardaşı, V kurs tələbələri subordinator, bəziləri isə ordinator kimi işləyirdilər. 1944-cü ildə ancaq N.Semaşko adına 1 nömrəli Klinik Xəstəxananın ştatında III-IV kursların 300 nəfər tələbəsi çalışırdı.

Beləliklə, Tibb İnstitutunun elmi-pedaqoji kollektivi və tələbələri tərəfindən müharibə illərində səhiyyə işlərinə böyük kömək göstərilmişdir. 1942-ci il iyunun 11-də SSRİ Səhiyyə Komissarlığının kollegiyasında səhiyyə komissarı Q.Miteryev qeyd etmişdir ki, Azərbaycan müharibə dövründə səhiyyə sahəsində bu dərəcədə yüksək əzmlə çalışmış, səmərəli fəaliyyəti ilə fərqlənmiş, işin keyfiyyətini yüksəltmiş yeganə respublika idi.

Azərbaycan Tibb İnstitutunun bir çox professoru, müəllimi, əməkdaşı və tələbələri cəbhədə və evakuasiya hospitallarında fədakarlıq göstərdiklərindən görə ali mükafatlarla, müxtəlif orden və medallarla təltif edilmişdilər.

Sadatxan ƏLİYEV,
Azərbaycan Təbabəti
Muzeyinin direktoru,
Sevinc MƏNİYEVƏ,
Muzeyin baş mühafizi

Müharibənin əvvəllərində Tibb İnstitutunun strukturunda da dəyişikliklər baş vermişdir. 1937-ci ildə təşkil olunmuş Azərbaycan Əczaçılıq İnstitutu Tibb İnstitutunun tərkibinə daxil edilmişdir. 1936-cı ildən təhsil ocağında ancaq iki fakültə – Müalicə-profilaktika və Pediatriya fakültələri fəaliyyət göstərirdi. 1942-ci ildə isə Sanitariya-gigiyena fakültəsi bərpa olundu.

Bütün çətinliklərə baxmayaraq, müharibə dövründə bu ali məktəbə qəbul 1940-1941-ci illərə nisbətən 2 dəfədən çox artmışdır. Əgər 1940-1941-ci tədris ilində instituta 486 tələbə qəbul olunmuşdusa, bu rəqəm 1941-1942-ci ildə 1069, 1942-1943-cü ildə 1056, 1943-1944-cü ildə 1000, 1944-1945-ci ildə isə 967 olmuşdur. İl ərzində cəbhənin ehtiyacına görə həkim və provizorlar vaxtından əvvəl, V kursdan - dövlət imtahanları vermədən buraxılırdılar. Həmin ağır illərdə tələbə qəbulunu nizama salmaq üçün institutun əməkdaşları respublikanın ayrı-ayrı şəhər və rayonlarına gedir, gənclər arasında təbliğat aparır, onları həkim olmaq üçün təhsil ocağına cəlb edirdilər.

SSRİ Səhiyyə Komissarlığının göstərişlərinə əsasən, III kurs tələbələrinin istehsalat təc-

ressor M.Topçubaşovun təşəbbüsü ilə SSRİ-də ilk dəfə olaraq ixtisaslaşmış hospitallar yaradılmışdır. Burada cəbhədən gələn yaralıları xəstəliklərin profili üzrə hospitalara göndərilir və müalicə olunurdular. Professorlar M.Topçubaşovun və M.Ammosovun (Nevrologiya kafedrası) təşəbbüsü ilə N.Semaşko adına Kliniki Xəstəxanada Cərrahiyyə hospitalının bazasında ilk dəfə ixtisaslaşdırılmış Neyrocərrahiyyə hospitalı yaradılmışdır.

Tibb İnstitutunun professoru, görkəmli alim F.Əfəndiyev bu illərdə hemotoraksın irinləməyə keçməsinin qarşısını almaq üçün yeni üsul təklif etmişdir. Bu üsul ədəbiyyatda «Tompson - Əfəndiyev diaqnostik sınağı» adını almışdır. O, torakoplastikanın və qanın konservləşdirilməsinin yeni, təkmilləşdirilmiş metodikalarını da irəli sürmüşdür.

Müharibə dövründə institutun alimləri kəşf etdikləri yüksək effektiv naftalan müalicə vasitəsini yaralanmalar zamanı istifadə edərək, əhəmiyyətli uğurlar qazanmışdılar. Ali məktəbin alimləri epidemioloji sağlamlığı təmin etmək üçün kompleks tədbirlər sistemi hazırlayıb tətbiq etmişdilər. Bu dövrdə professor D.Hüseynov